

Ernst & Young AS
Postboks 1156 Sentrum
0107 OSLO

VÅR REFERANSE
18/2663

DERES REFERANSE

DATO
13.09.2018

Merknader etter revisortilsyn

1. Innledning

Det vises til tidligere korrespondanse i forbindelse med Finanstilsynets kontorbaserte tilsyn av Ernst & Young AS sin revisjon av Larsen Adventure Holding AS (org. 888526692), senest Deres svar på foreløpige merknader av 24. august 2018. Bakgrunnen for tilsynet var mediaomtalen Larsen Adventure Holding AS ("LAH") fikk i Dagens Næringsliv den 21. januar 2018. EY var valgt for LAH fra nyregistrering i 2005 til 17. november 2016, da ny revisor FGH Revisjon AS tiltrådte.

Ved gjennomgangen av utført revisjon har Finanstilsynet i hovedsak vurdert om:

- revisor hadde plikt til å trekke seg fra oppdraget på et tidspunkt før fratreden november 2016
- revisor hadde plikt til å modifisere konklusjonen i revisjonsberetningen som følge av at det er identifisert vesentlige uoverensstemmelser i annen informasjon i styreberetningen om framtidsutsikter

2. Om revisors plikt til å fratre

LAH har rapportert negative resultater og negativ egenkapital i alle år, unntatt i stiftelsesåret 2005. I perioden 2009-2015 rapporterte selskapet årlige inntekter på ca. MNOK 0,5 og underskudd i størrelsen MNOK 1,7-3,6. Selskapet ble stiftet med en aksjekapital på TNOK 100 og det har ikke vært gjennomført senere kapitalforhøyelser. Per 31. desember 2015 hadde selskapet opparbeidet seg en negativ egenkapital på ca. MNOK 20,8. Da egenkapitalen har vært negativ siden 2006 er det således ikke snakk om et forbigående tap av egenkapitalen, slik som kan være situasjonen i en oppstartsperiode. Virksomheten var inntil 2010 primært finansiert gjennom ansvarlig lån fra hovedaksjonær. Fra og med 2010 var det derimot også hensyntatt dette lånet en underdekning, da dette lånet ikke lenger var av en tilstrekkelig størrelse til å dekke opp den negative egenkapitalen.

Fra og med 2013 opplyser styret i sin årsberetning om at "eierne arbeider med å finansiere en kapitaltilførsel til selskapet som trykker fortsatt drift og vekst". Foretaket lyktes i noen grad med dette og det ble innhentet finansiering gjennom lån fra tredjeparter på til sammen MNOK 12,5, hovedsakelig gjennom lån tilrettelagt av Pioner Kapital¹ i 2015. Disse midlene ble imidlertid i

¹ Finanstilsynet kunngjorde den 3. mai 2018 at det på grunn av alvorlige og systematiske lovbrudd ved sin virksomhet med å hente inn kapital fra ikke-profesjonelle investorer tilbakekalte alle Pioner Kapital sine konsesjoner.

betydelig grad benyttet til å tilbakebetale deler av selskapets ansvarlige lån til hovedaksjonær. Underdekningen økte derfor til MNOK 12 ved utgangen av 2015².

I revisjonsberetninger fra og med årsregnskapet for 2010 har EY inntatt en presisering om at det foreligger vesentlig usikkerhet knyttet til foretakets evne til fortsatt drift, at aksjekapitalen er tapt og at det etter asl §3-5 første ledd påhviler styret en handleplikt for å sørge for at selskapet har en forsvarlig egenkapital og likviditet jf. kravet i asl § 3-4. Revisor har sendt fem nummererte brev til styret der det er minnet om styrets handleplikt, knyttet til årsregnskapene for henholdsvis 2009, 2011, 2013, 2014 og 2015.

Revisorloven § 7-1 første ledd lyder: *"Revisor plikter uten ugrunnet opphold å si fra seg oppdraget som revisor for en revisjonspliktig når revisoren under sitt arbeid har avdekket og påpekt vesentlige brudd på lov og forskrift som den revisjonspliktige er underlagt, og den revisjonspliktige ikke har iverksatt nødvendige tiltak for å rette på forholdene."* Plikten til å fratruke er et sentralt element i revisjonsinstituttet. Når en revisor fratruker og selskapet ikke får valgt ny revisor, vil det bli tvangsoppløst. Formålet med fratredelsesplikten, sett i sammenheng med de krav som stilles til den revisoren som påtar seg et oppdrag, er å hindre at virksomhet som ikke drives i samsvar med lovgivningen, kan videreføres. Det forhold at revisor i flere år har presisert i revisjonsberetningene at aksjekapitalen er tapt og at det foreligger vesentlig usikkerhet knyttet til foretakets evne til fortsatt drift, gir brukerne av regnskapet informasjon om dette. Denne informasjonen oppfyller imidlertid ikke det formålet som skal ivaretas gjennom revisors fratredelsesplikt.

Revisor har redegjort for at et sentralt forhold i fortsettelsesvurderingen var om det var mulig å sikre løpende kapitaltilførsel til selskapet på en akseptabel og lovlig måte, og at det i denne sammenheng ble lagt vekt på at selskapet ble tilført likviditet gjennom aksjonærlån fra hovedaksjonæren. EY har overfor Finanstilsynet opplyst at det i 2016 ble vurdert at det ikke var "hensiktsmessig å fortsette revisjonsoppdraget". Bakgrunnen for dette var revisors vurderinger knyttet til realismen i selskapets framtidsutsikter, kombinert med betydelig av opptak av ekstern gjeld. I sin revisjon la EY likevel ikke på noe tidspunkt til grunn at det forelå en plikt til å trekke seg i henhold til revisorloven § 7-1 første ledd, og gjorde følgelig heller ikke dette. Da LAH forespurte ny revisor om å påta seg revisjon fra og med 2016, bekreftet EY overfor den nye revisor at det ikke forelå forhold som tilsa at denne ikke kunne påta seg oppdraget.

Etter Finanstilsynets vurdering var det ansvarlige lånet ikke av avgjørende betydning for konklusjonen knyttet til om foretaket hadde en forsvarlig egenkapital. Det ansvarlig lån fra aksjonær skal riktignok tas hensyn til i vurderingen av selskapets reelle egenkapital, men selv om dette lånet hadde vært konvertert, ville egenkapitalen fra og med 2010 uansett vært negativ. For øvrig fremkom det ingen vilje hos aksjonæren til å gjennomføre en slik konvertering. Gjentatte "påminnelser" i nummererte brev underbygger at også revisors vurdering tilsa at styret ikke utførte tilstrekkelige og hensiktsmessige tiltak, og således ikke overholdt sin handleplikt etter aksjeloven § 3-5 første ledd.

I fravær av andre tilstrekkelige tiltak, anser Finanstilsynet at revisor i realiteten har tillatt selskapet å forfølge en strategi om å forsøke å gjenvinne egenkapitalen ved fortsatt drift for kreditors regning og risiko. I en situasjon med betydelig negativ egenkapital anser Finanstilsynet dette for å være uforsvarlig. Finanstilsynet mener LAH i mange år har blitt drevet med en uforsvarlig svak

² Underskuddene og underdekningen fortsatte å forverre seg også i årsregnskapene for 2016 og 2017.

egenkapital og at styret ikke har oppfylt sin handleplikt etter aksjeloven § 3-5. Etter Finanstilsynets vurdering skulle EY i nummerert brev ha gitt LAH en konkret og rimelig frist til å innrette seg etter kravet i asl § 3-4 om at selskapet skal ha en forsvarlig egenkapital. At revisor i de fem nummererte brev aldri satte en slik frist og varslet sin fratreden dersom forholdet ikke ble rettet, unntar etter Finanstilsynets vurdering ikke EY fra plikten til å fratre.

Etter Finanstilsynets vurdering forelå det en slik plikt for revisor til å fratre på bakgrunn av LAH sitt brudd på aksjelovens §§ 3-4 og 3-5 og at styret i dette selskapet i flere påfølgende regnskapsperioder ikke foretok tilstrekkelige tiltak etter handleplikten. Finanstilsynet mener at EY sin unnlattelse til å oppfylle fratredelsesplikten utgjør et grovt brudd på revisorloven § 7-1 første ledd.

I sitt tilsvaret til Finanstilsynets foreløpige merknader skrev revisor at etter en fornyet vurdering i ettertid burde nok EY våren 2016 ha meldt fratreden som selskapets revisor med virkning for regnskapsåret 2015. Finanstilsynet har ikke tatt stilling til presis når fratredelsesplikten inntrådte, men mener at det er åpenbart at en slik plikt oppstod på et tidspunkt forut for at LAH hentet inn kapital i 2015.

3. Om revisors plikter vedrørende annen informasjon i styrets årsberetning

LAH har fra og med 2011 beskrevet selskapets framtidsutsikter over om lag en A4-side i styrets årsberetninger. Beskrivelsene gir gjennomgående et inntrykk av høyt aktivitetsnivå knyttet til det som omtales som selskapets "*definerte kjernevirksomheter*". Blant annet gis det et bilde av at LAH enten har "*tilrettelagt*" for diverse virksomhet eller "*har utviklet*" en rekke omfattende konsepter/prosjekter i samarbeid med andre; sjøparkering i Oslo, ulike finanskonsepter, tømmer- og sjømateksport fra Norge, industriell fiskeoppdrett i tropiske farvann, olje- og gassprosjekter i Afrika, infrastrukturprosjekter i ulike afrikanske land, kulturprosjekter inklusive filmproduksjon mv. I LAH sine regnskaper fra og med 2011 knytter foretakets inntekter seg utelukkende til fremleie foretakets leide kontorlokaler. Med unntak av kostnader tilknyttet et kulturprosjekt i 2013 er det i regnskapene få direkte spor av den virksomheten som beskrives i styrets årsberetning. Like fullt så er det "*den positive utviklingen*" i disse prosjektene som styret viser til når det konkluderer med at det er grunnlag for videre drift.

Revisor er i henhold til revisorloven § 5-2 annet ledd, ISA 720, pålagt å lese og vurdere om den øvrige informasjonen som gis i selskapers årsrapport inneholder vesentlig feilinformasjon eller er i uoverensstemmelse med regnskapet.

I redegjørelsen for sine vurderinger opplyser EY i brev av 16. april 2018 at den faktiske utviklingen i selskapet hadde vært svært langt fra det som hadde vært uttrykt fra styreleder gjennom mange år. Videre at EY som LAH sin revisor var skeptisk i forhold til realismen i det som er omtalt som selskapets planer og framtidsutsikter, men at revisor ikke hadde lagt avgjørende vekt på dette i fortsettelsesvurderingen. I forhold til den øvrige informasjonen i styrets årsberetninger opplyste EY at de hadde påsett at det i omtalen av selskapets framtidsutsikter ikke ble gitt uttrykk for at det forelå faktiske kontrakter, men at omtalen knyttet seg til at det hadde foregått tilrettelegging og forankring av prosjektene.

Etter Finanstilsynets vurdering tilsier redegjørelsen overfor at EY i sin revisjon de facto hadde kommet til at den øvrige informasjonen i styrets årsberetning om selskapets framtidsutsikter, ikke stemte overens med den kunnskapen revisor hadde opparbeidet seg om selskapets virksomhet gjennom den ordinære revisjonen. Den informasjonen som ble gitt om selskapets framtidsutsikter i styrets årsberetninger var egnet til å påvirke de økonomiske beslutningene til brukerne av årsregnskapet og revisjonsberetningen. Finanstilsynet anser derfor at uoverensstemmelsen EY hadde identifisert var vesentlig og således utløste revisors plikter i ISA 720 vedrørende reaksjoner og tiltak. Dette inkluderer en vurdering av om forholdet skulle ha konsekvenser for rapportering i nummerert brev, modifisering av revisjonsberetningen eller om det forelå plikt til å trekke seg fra oppdraget. I gjeldende ISA 720 *Revisors oppgaver og plikter vedrørende øvrig informasjon*, fremkommer disse pliktene av punktene 16-25.

Denne revisjonsstandarden er en revidert utgave av ISA 720 *Revisors oppgaver og plikter vedrørende annen informasjon i dokumenter som inneholder det reviderte regnskapet*, som var gjeldende for de aktuelle regnskapsperiodene. I sitt svar på Finanstilsynets foreløpige merknader anførte EY at revisors plikter i denne versjonen av ISA 720 var mer knyttet opp til om det var uoverensstemmelser mot informasjonen i regnskapet, og at Finanstilsynet i sin vurdering langt på vei anvender den reviderte revisjonsstandarden med tilbakevirkende kraft til deres ugunst.

Finanstilsynet finner at den reviderte ISA 720 generelt inneholder mer veiledning og også enkelte konkrete forskjeller i revisor plikter, men gitt faktum og vurderingstemaene i den nærværende sak er Finanstilsynets konklusjon lik under begge versjoner av revisjonsstandarden. Omtalen av framtidsutsiktene i styrets beretninger i LAH sine årsregnskap faller innenfor definisjonen av øvrig informasjon / annen informasjon og begge versjoner av revisjonsstandarden er klar på at revisors vurderinger av om det foreligger vesentlige uoverensstemmelser ikke bare knytter seg til finansiell informasjon, men også til ikke-finansiell informasjon. Når revisor, som i det nærværende tilfellet, har identifisert uoverensstemmelser mellom den ikke-finansielle informasjonen i styrets årsberetning og den kunnskap han har ervervet seg om selskapet under revisjonen, er det stor grad av samsvar i de pliktige reaksjoner og tiltak fra revisor under de to versjonene av standarden.

Finanstilsynet anser at det foreligger et brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 720.

4. Finanstilsynets konklusjon

Finanstilsynet mener det på bakgrunn av forholdene beskrevet i punkt 2 av dette brev foreligger et grovt brudd på EY sin plikt etter revisorloven § 7-1 første ledd til å si fra seg revisjonsoppdraget for Larsen Adventure Holding AS.

Finanstilsynet mener det på bakgrunn av forholdene som beskrevet i punkt 3 av dette brev foreligger et brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, når revisor ikke modifiserte konklusjonen i revisjonsberetningen som følge av at det var identifisert vesentlige uoverensstemmelser i annen informasjon i styrets årsberetningen om selskapets framtidsutsikter, jf. ISA 720 punkt 10 (a) (ISA 720 gjeldende fra 1. januar 2010).

Revisors aktsomhet skulle ha vært særlig skjerpet fra det tidspunkt LAH begynte å søke eksterne finansieringskilder.

EY har overfor Finanstilsynet opplyst at det er igangsatt flere tiltak for å hindre tilsvarende situasjoner i øvrige revisjonsoppdrag i fremtiden. I tillegg til at forholdene vil bli særskilt adressert i revisjonsselskapets opplæring, er det også innført strengere krav til oppfølging, kommunikasjon og dokumentasjon ved vurdering av fortsettelse av revisjonsoppdrag.

For Finanstilsynet

Anders Grini
tilsynsrådgiver

Morten Barstad
tilsynsrådgiver

Dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevne signaturer.

Kopi til:

Asbjørn Rødal